

L'arquitectura escolar noucentista

Joaquim M. Puigvert i Solà

«Au de presa, de presa, vinguen Museus, vinguen Acadèmies, vinguen Exposicions, vinga Educació, vinga Cultura, vinga Vida Civil, vinga Urbanitat». (1) Amb aquests mots d'Eugeni d'Ors es pot sintetitzar quin era el projecte cultural del noucentisme gestionat per la Lliga regionalista, que maldava per construir la «Catalunya-ciutat»; projecte prou ben conegut, si bé la seva cristallització arquitectònica –ja fos amb escoles i biblioteques– ha estat força menys destacada i estudiada si ho comparem amb les manifestacions literàries i artístiques o els processos d'institucionalització cultural del període; escàs interès per l'arquitectura noucentista destinada a usos culturals i educatius que deu respondre a la poca valoració que, en general, s'ha fet d'aquesta arquitectura, que a voltes s'ha vist, amb un cert esquematisme simplificador, com un pas enrere en la suposada línia «progressiva» que va del modernisme a les architectures d'avantguarda de tall racionalista. (2) Els grups escolars barcelonins de l'arquitecte Josep Goday van ser, possiblement, l'excepció que confirma la regla. Presentar la complexitat –i les contradiccions– del procés de construcció d'escoles noucentistes és el principal objectiu d'aquest article. No ens limitarem, però, a les escoles construïdes a l'etapa de la

Mancomunitat de Catalunya (1914-1923), sinó que parlarem del període anterior (des del 1905 amb alguns pocs exemples d'escoles d'un cert deix modernista) i sobretot del posterior (la dictadura de Primo de Rivera), en la mesura que el pas de la Mancomunitat a la Dictadura pel que fa a l'arquitectura escolar poques ruptures comportà: no es va frenar el ritme de noves construccions escolars –algunes projectades en l'etapa de la Mancomunitat– i van ser els mateixos arquitectes que actuaren durant l'etapa de la Mancomunitat que ho feren durant el temps de la dictadura primoriverista, emprant aquells mateixos recursos i cànons arquitectònics –tendència al classicisme i a un cert monumentalisme– tan estimats pels arquitectes noucentistes, tant de primera com de segona generació.

L'ESCOLA IDEAL SEGONS LES INSTRUCCIONS TECNICOHIGIÈNIQUES DE 1905

Aquestes Instruccions d'abast estatal (3) pretenien posar els instruments per acabar amb l'estat deplorable dels edificis escolars –en general de lloguer– partint de la base que no era possible

Grup escolar Pere Vila, de Josep Goday a Barcelona (final dels anys 20).

J. M. PUIGVERT

Façana posterior amb galeria de l'escola de nenes de Vilobí d'Onyar (1922).

J. M. PUIGVERT

Finestral de les escoles (1920) de Torroella de Montgrí, projectades per Jeroeni Martorell a l'antic convent de Sant Agustí.

J. M. PUIGVERT

endegar una veritable reforma pedagògica sense una arquitectura que la fes mínimament viable. Calia que les noves escoles a més d'higieniques s'ajustessin –si més no a les viles i ciutats– al principi de la graduació en funció de l'edat i grau de cultura, així com a la separació de sexes. S'insistia en l'emplaçament de les escoles –en lloc alt, sec, ben assolellat, de fàcil accés i lluny de femers, clavegueres, pantans, estanys, arrossars o de qualsevol lloc les emanacions del qual pogués viciar l'aire–, l'orientació –segons característiques climàtiques regionals–, l'extensió del terreny –en funció de les dimensions de les poblacions i preveient 3 o 4 metres quadrats per alumne per al jardí o pati–, la construcció –havia de ser sòlida i de «senzill i elegant aspecte»–, els locals –aïllats i separats de les cases dels mestres, amb les aules, vestíbul, guarda-roba, despatx, pati o galeria coberta per als jocs en dies de pluja, lavabos, urinaris, museu i biblioteca escolar, saló d'actes–, els jardins i patis –amb plantació d'arbres, sorra i font d'aigua potable–, la ventilació i la il·luminació, que havia de ser generosa i lateral seguint el principi axiomàtic que «una classe no rep mai prou llum». Aquestes eren, en definitiva i grosso modo, les directrius generals que, amb poques variacions, van ser vigents fins a la Segona República.

EL FINANÇAMENT: ENTRE EL MECENATGE, L'ENDEUTAMENT I LA DESPESA PÚBLICA

La política de foment de construcció de noves escoles va topa amb una realitat més tossuda –els problemes financers dels municipis i les escasses subvencions estatals– que en retardà els resultats. Els pressupostos de les noves escoles podien variar molt, en funció de la major o menor grandària del projecte, de si eren escoles unitàries (mixtes o amb separació de sexes) o graduades (vegeu quadre 1). Per tal de fer-hi front s'arbitraren diversos mecanismes amb l'objectiu que les dificul-

Quadre 1.

Exemples de pressupostos de les noves construccions escolars

ESCOLES UNITÀRIES MIXTES

Martorell (1921, 12.458,43 pessetes)

ESCOLES UNITÀRIES DE NENS I NENES

Lladó (1917, 22.482,29 pessetes)

Vilobí d'Onyar (1919, 31.912,86 pessetes)

Maçanet de la Selva (1921, 30.012,40 pessetes)

ESCOLES GRADUDES DE NENS I NENES

Santa Coloma de Farners (1918, 73.012,53 pessetes)

Salt (1923, 83.611,70 pessetes)

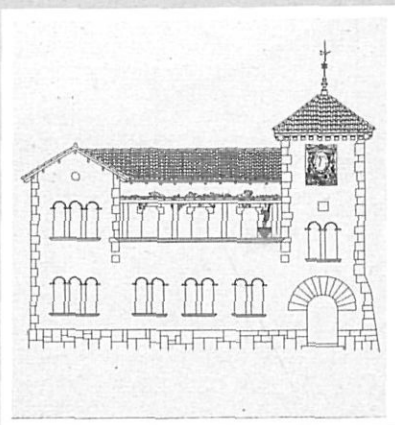
Ribes de Freser (1925, 246.240 pessetes)

Sant Joan de les Abadesses (1926, 380.877,55 pessetes)

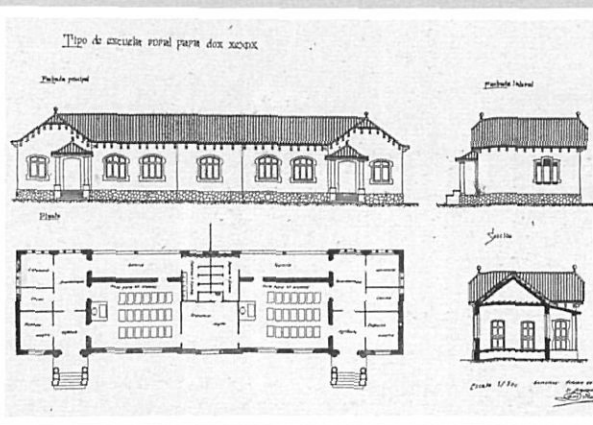
Font: elaboració pròpia.

tats econòmiques no fossin insalvables. La Mancomunitat de Catalunya es limità, a tall d'assaig i model, a oferir el 1915 quatre edificis escolars, un per cadascuna de les províncies catalanes, mitjançant concursos que guanyaren les poblacions de Masó, Torms, Sant Llorenç Savall i Palau-saverdera després de comprometre's a cofinanciar les obres. (4) Per fer més fàcil i ràpid el procés l'any 1917 el rector de la Universitat de Barcelona, Valentí Carulla, en tant que màxima autoritat dels diversos ensenyaments en tot el seu districte universitari, aconseguí del govern de Madrid que aquells municipis que renunciessin a demanar subvencions a l'Estat s'estalviessin de presentar els projectes escolars a Madrid, de manera que fos suficient obtenir el vist-i-plau de la Junta d'Arquitectura Escolar de la Universitat

Projectes d'escoles a Palau-Saverdera de Francesc de Paula Nebot (1915).

Tipus d'escola rural per a dos sexes projectat per Lluís Planas. Alçat i secció (1916).

Escoles de Caldes de Malavella, avui biblioteca.

A R Q U I T E C T U R A

L'arquitectura escolar noucentista

Joaquim M. Puigvert i Solà

«Au de presa, de presa, vinguen Museus, vinguen Acadèmies, vinguen Exposicions, vinga Educació, vinga Cultura, vinga Vida Civil, vinga Urbanitat».(1) Amb aquests mots d'Eugeni d'Ors es pot sintetitzar quin era el projecte cultural del noucentisme gestionat per la Lliga regionalista, que maldava per construir la «Catalunya-ciutat»; projecte prou ben conegut, si bé la seva cristal·lització arquitectònica –ja fos amb escoles i biblioteques– ha estat força menys destacada i estudiada si ho comparem amb les manifestacions literàries i artístiques o els processos d'institucionalització cultural del període; escàs interès per l'arquitectura noucentista destinada a usos culturals i educatius que deu respondre a la poca valoració que, en general, s'ha fet d'aquesta arquitectura, que a voltes s'ha vist, amb un cert esquematisme simplificador, com un pas enrere en la suposada línia «progressiva» que va del modernisme a les architectures d'avantguarda de tall racionalista.(2) Els grups escolars barcelonins de l'arquitecte Josep Goday van ser, possiblement, l'excepció que confirma la regla. Presentar la complexitat –i les contradiccions– del procés de construcció d'escoles noucentistes és el principal objectiu d'aquest article. No ens limitarem, però, a les escoles construïdes a l'etapa de la

Mancomunitat de Catalunya (1914-1923), sinó que parlarem del període anterior (des del 1905 amb alguns pocs exemples d'escoles d'un cert deix modernista) i sobretot del posterior (la dictadura de Primo de Rivera), en la mesura que el pas de la Mancomunitat a la Dictadura pel que fa a l'arquitectura escolar poques ruptures comportà: no es va frenar el ritme de noves construccions escolars –algunes projectades en l'etapa de la Mancomunitat– i van ser els mateixos arquitectes que actuaren durant l'etapa de la Mancomunitat que ho feren durant el temps de la dictadura primoriverista, emprant aquells mateixos recursos i cànons arquitectònics –tendència al classicisme i a un cert monumentalisme– tan estimats pels arquitectes noucentistes, tant de primera com de segona generació.

L'ESCOLA IDEAL SEGONS LES INSTRUCCIONS TECNICOHIGIÈNIQUES DE 1905

Aquestes Instruccions d'abast estatal(3) pretenien posar els instruments per acabar amb l'estat deplorable dels edificis escolars –en general de lloguer– partint de la base que no era possible

Grup escolar Pere Vila, de Josep Goday a Barcelona (final dels anys 20).

Façana posterior amb galeria de l'escola de nenes de Vilobí d'Onyar (1922).

Finestral de les escoles (1920) de Torroella de Montgrí, projectades per Jeroni Martorell a l'antic convent de Sant Agustí.

endegar una veritable reforma pedagògica sense una arquitectura que la fes mínimament viable. Calia que les noves escoles a més d'higieniques s'ajustessin –si més no a les viles i ciutats– al principi de la graduació en funció de l'edat i grau de cultura, així com a la separació de sexes. S'insistia en l'emplaçament de les escoles –en lloc alt, sec, ben assolellat, de fàcil accés i lluny de femers, clavegueres, pantans, estanys, arrossars o de qualsevol lloc les emanacions del qual pogués viciar l'aire–, l'orientació –segons característiques climàtiques regionals–, l'extensió del terreny –en funció de les dimensions de les poblacions i preveient 3 o 4 metres quadrats per alumne per al jardí o pati–, la construcció –havia de ser sòlida i de «senzill i elegant aspecte»–, els locals –aïllats i separats de les cases dels mestres, amb les aules, vestíbul, guarda-roba, despatx, pati o galeria coberta per als jocs en dies de pluja, lavabos, urinaris, museu i biblioteca escolar, saló d'actes–, els jardins i patis –amb plantació d'arbres, sorra i font d'aigua potable–, la ventilació i la il·luminació, que havia de ser generosa i lateral seguint el principi axiomàtic que «una classe no rep mai prou llum». Aquestes eren, en definitiva i *grosso modo*, les directrius generals que, amb poques variacions, van ser vigents fins a la Segona República.

EL FINANÇAMENT: ENTRE EL MECENATGE, L'ENDEUTAMENT I LA DESPESA PÚBLICA

La política de foment de construcció de noves escoles va topa amb una realitat més tossuda –els problemes financers dels municipis i les escasses subvencions estatals– que en retardà els resultats. Els pressupostos de les noves escoles podien variar molt, en funció de la major o menor grandària del projecte, de si eren escoles unitàries (mixtes o amb separació de sexes) o graduades (vegeu quadre 1). Per tal de fer-hi front s'arbitraren diversos mecanismes amb l'objectiu que les dificul-

Quadre 1.

Exemples de pressupostos de les noves construccions escolars

ESCOLES UNITÀRIES MIXTES

Martorell (1921, 12.458,43 pessetes)

ESCOLES UNITÀRIES DE NENS I NENES

Lladó (1917, 22.482,29 pessetes)

Vilobí d'Onyar (1919, 31.912,86 pessetes)

Maçanet de la Selva (1921, 30.012,40 pessetes)

ESCOLES GRADUDES DE NENS I NENES

Santa Coloma de Farners (1918, 73.012,53 pessetes)

Salt (1923, 83.611,70 pessetes)

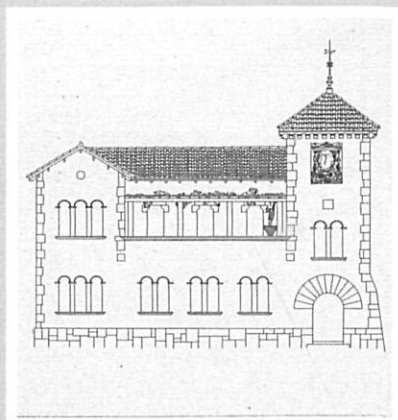
Ribes de Freser (1925, 246.240 pessetes)

Sant Joan de les Abadesses (1926, 380.877,55 pessetes)

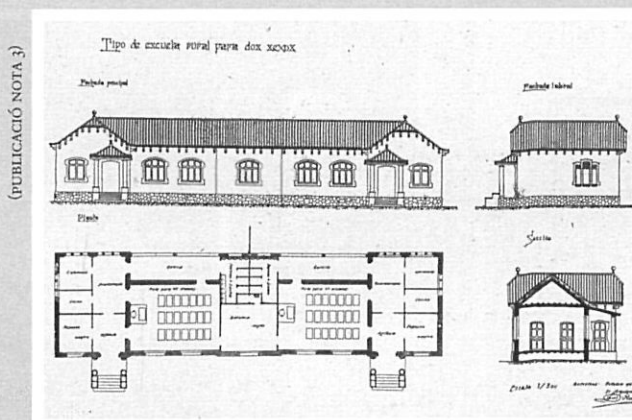
Font: elaboració pròpia.

tats econòmiques no fossin insalvables. La Mancomunitat de Catalunya es limità, a tall d'assaig i model, a oferir el 1915 quatre edificis escolars, un per cadascuna de les províncies catalanes, mitjançant concursos que guanyaren les poblacions de Masó, Torms, Sant Llorenç Savall i Palau-saverdera després de comprometre's a cofinançar les obres. (4) Per fer més fàcil i ràpid el procés l'any 1917 el rector de la Universitat de Barcelona, Valentí Carulla, en tant que màxima autoritat dels diversos ensenyaments en tot el seu districte universitari, aconseguí del govern de Madrid que aquells municipis que renunciessin a demanar subvencions a l'Estat s'estalviessin de presentar els projectes escolars a Madrid, de manera que fos suficient obtenir el vist-i-plau de la Junta d'Arquitectura Escolar de la Universitat

Projectes d'escoles a Palau-Saverdera
de Francesc de Paula Nebot (1915).

Tipus d'escola rural per a dos sexes
projectat per Lluís Planas. Alçat i secció (1916).

Escoles de Caldes de
Malavella, avui biblioteca.

A R Q U I T E C T U R A

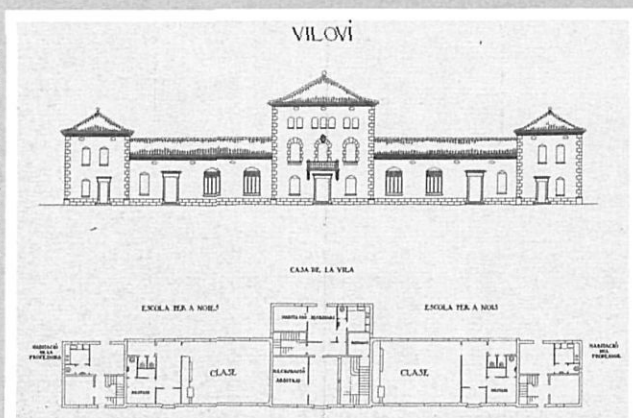
de Barcelona, sempre que els projectes presentats seguisin, a grans trets, les directrius dels projectes arquitectònics escolars signats per Jeroni Martorell i Lluís Planas per encàrrec de l'esmentada Junta barcelonina i aprovats a Madrid.⁽⁵⁾ Les estratègies endegades per finançar les noves construccions escolar foren múltiples. Molts municipis s'endeutaren demanant crèdits a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis o a veïns o propietaris benestants. Sovint es va recórrer al mecenatge d'indians i propietaris per tal de minimitzar els costos globals de les obres (vegeu quadre 2): caldria investigar, tanmateix, molt més a fons el mecenatge per tal de precisar si eren les institucions públiques que el promocionaven o, a la inversa, eren els mecenes que amb la seva generositat –a canvi de la qual reforçaven llur prestigi social i, potser, es feien perdonar la riquesa acumulada als ulls del poble– instaven els municipis a construir noves escoles. De tots els mecenatges a les terres de Girona sobresurt, per les seves dimensions, el de Josep Torres Jonama (1857-1946), un palafrugellenc enriquit a Nova York, on es convertí en un poderós empresari del sector surer que el 1925 va beneficiar la seva vila nadiua amb unes noves escoles cobrint quasi la totalitat de les 250.000 pessetes que costaren, a més de pagar la meitat de les noves escoles de Regencós, Mont-ras i Pals. Tal com va dir l'escriptor Carles Rahola el 1919, la filantropia de Torres Jonama semblava que s'inspirava «en el ejemplo de estos legendarios acaudalados de Norte América, que destinan grandes cantidades a fundaciones de cultura y de beneficencia».⁽⁶⁾ Dels mecenes que contribuïren amb les seves donacions a les construccions escolars en donen testimoni algunes escoles actuals que porten el seu nom, una manera de perpetuar la seva memòria (vegeu quadre 2). En algunes poblacions el mecenatge va ser més diversificat i de base col·lectiva: així, posem per cas, a Blanes, a l'inici dels anys vint, varen donar diners per construir noves escoles a més de rics acaba-

lats (vegeu quadre 2) i la colònia d'estiuejants –donant el producte d'una funció teatral–, diverses entitats associatives de perfil polític i ideològic prou diferent, com ara la Casa del Poble –d'orientació republicana–, el primer Casino, les cooperatives La Blandense i La Pescadora, les diverses societats de Fraternitat Obrera, el Centre Catòlic, els Amics de Blanes i el Sindicat Agrícola. Del protagonisme que el republicanisme va tenir a Blanes a favor de les noves escoles en dona prova un inflammat ban imprès amb motiu de la seva inauguració el 1925, en plena dictadura primoriverista: «Republicanos! Por fin se inaugura la Escuela graduada [...] Que actos se recuerdan, que emociones se sienten, cuando se dice: va a inaugurarse la Escuela; bravos luchadores del Ideal, Hombres qué luchasteis como héroes para vuestros hijos, para la Humanidad futura, para una Patria cultura y progresiva, podeis estar satisfechos de vuestra obra».⁽⁷⁾

L'existència d'alguns mecenatges no estalviaren, però, als municipis els esforços financers, ni tampoc recórrer a qualsevol mena d'estratègia per minimitzar-ne els costos finals, més enllà de la recaptació de donatius. L'ajuntament d'Osor, per posar un exemple prou significatiu, el 1918 arribà a demanar els arbres existents a les lleres de les rieres del seu terme per ajudar a finançar les escoles a la *Jefatura* d'Obres Públiques de Girona; i l'ajuntament de Serinyà el 1919 emprà la prestació voluntària i gratuïta de treballs i jorns de transport per part dels veïns per reduir el cost global de les noves escoles. A voltes per reduir costos s'empraren sistemes que ens mostren, al seu torn, les múltiples contradiccions i el perfil socialment conservador de molts Ajuntaments en la mesura que es construïren menys edificis i aules per a nenes, amb la coartada que en algunes viles ja hi havia escoles religioses femenines. Així, per exemple, a Caldes de Malavella s'optà el 1919 per no construir una nova escola per a les nenes; aquesta, segons es diu a la memòria corresponent

Projectes d'escoles, casa de la vila i habitatge pels mestres a Vilobí d'Onyar (1919), amb la corresponent part realitzada.

AHCOAC, DEM. BARCELONA

J. PUIGVERT PASTELLS

E S C O L A R P Ú B L I C A

signada per l'arquitecte Isidre Bosch, només s'aixecaria «el dia que no es de esperar llegue nunca en que desapareciese el actual convento de monjas de esta villa», i a Salt, el 1923, l'estratègia emprada fou construir menys aules per a les nenes amb els mateixos arguments.⁽⁸⁾ Tot plegat és un exemple de com algunes autoritats locals no volien pas qüestionar el pes que la xarxa d'escoles religioses femenines havia assolit al llarg del període de la Restauració (1875-1923). El període noucentista, així doncs, també va tenir les seves limitacions i timideses a l'hora de fomentar l'educació pública, en coherència amb el perfil conservador de molts dels seus dirigents.

ELS ARQUITECTES

La nòmina d'arquitectes que realitzaren projectes d'escoles durant el període fou considerable, tant en quantitat com en qualitat. Entre els arquitectes amb despatx obert en terres gironines destaquen Rafael Masó, que projectà les de Sarrià de Ter (1909-1910), Vilablareix (1911-1912) i Sant Gregori (1917-1919); Martí Sureda i Vila les de Girona (Bruguera, 1908-1909) i Peretallada (1917); Josep M. Roca Pinet les de les Planes (1911); Josep Azemar les d'Agullana (1913); Isidre Bosch les de Lladó (1917), Colomers (1917), Caldes de Malavella (1919), Salt (1923) i Cassà de la Selva (1935); Rafael Sánchez Echevarría, arquitecte del Ministeri d'Hisenda a Girona, les de Figueres (1925) i Tortellà (1928); Ricard Giralt Casadesús el Col·legi Verd de Girona (1926); Emili Blanch les de Boadella d'Empordà (1928). Foren molts, així mateix, els arquitectes procedents d'altres comarques que projectaren escoles a Girona. Francesc de Paula Nebot projectà les de Palau-saverdera (1915), que foren les úniques escoles cofinançades per la Mancomunitat en terres gironines, tal com ja hem vist; Juli M. Fossas les de Vilallonga de Ter (1917); Lluís Planas les de Santa Colo-

Quadre 2:

Mecenatges en pro de les construccions escolars: alguns exemples

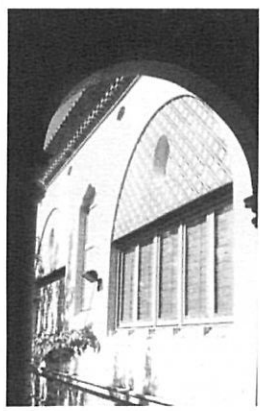
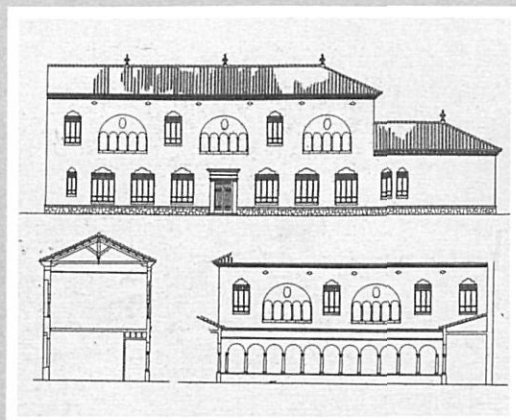
- 1912, Olot*. Manuel Malagrida, industrial i indià, donà els terrenys.
- 1913, Agullana. Lluís Marian Vidal i Carreras, enginyer de mines.
- 1916, Cadaqués. Frederic Rahola pagà les escoles de nenes i Josep Francesh féu donació del solar.
- 1919, Vilobí d'Onyar*. Josep Madrenys, propietari del Castell i descendent d'un indiano, donà els terrenys.
- 1919, Caldes de Malavella. Narcís Pla i Daniel, advocat i estiuvejant, concedí 30.000 pessetes per pagar les noves escoles de nens.
- 1921, Maçanet de la Selva. Diversos propietaris «forasters» paguen els terrenys.
- 1921, Blanes. Vicenç Coma Ferrer, comerciant, dona 5.000 pessetes; Joan Ventosa Calvell, diputat per la Lliga, i el Casal (republicà) del Poble donen 1.000 pessetes cada un.
- 1925, Palafrugell*. Josep Torras Jonama, industrial i indiano, paga les noves escoles.
- 1925, Mont-ras*. Josep Torras Jonama cobreix la meitat dels costos.
- 1925, Regencós. Josep Torras Jonama cobreix la meitat dels costos.
- 1925, Pals. Josep Torras Jonama cobreix la meitat dels costos.

(* escoles públiques que actualment porten el nom del seu mecenes)

Font: elaboració pròpia.

ma de Farners (1918); Jeroni Martorell projectà les de Vilobí d'Onyar (1919), Torroella de Montgrí (1920), Bellcaire (1920), Sant Joan de les Abadesses (1925) i Ribes de Freser (1925); Bonaventura Conill les de Maçanet de la Selva (1921) i Martorell (1921); Josep Goday les d'Olot (1925); Francesc Folguera les de Blanes (1925), Fèlix d'Azua les de Cassà de la Selva (1925) i Benvingut Rius les de Riudarenes (1929).

Projecte d'adaptació del Convent de Sant Agustí de Torroella de Montgrí per a Escoles de la vila (1920) i detall actual després de la seva rehabilitació.

Grup Escolar Malagrida d'Olot.

A R Q U I T E C T U R A

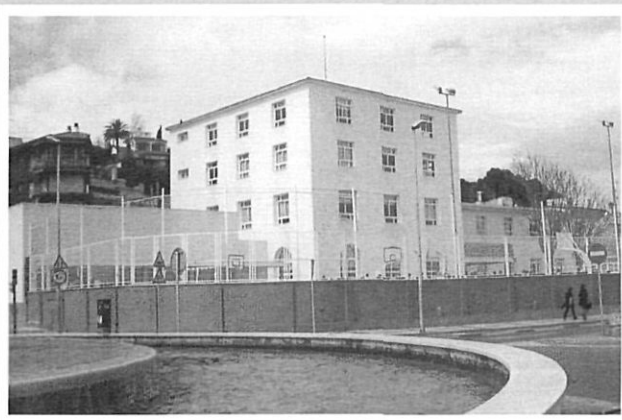
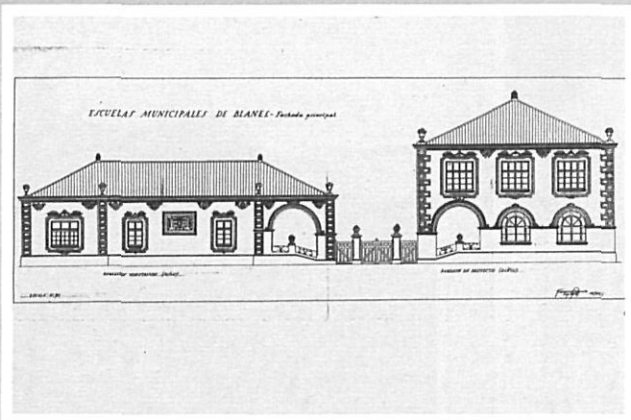
Pel que fa als estils arquitectònics d'aquest conjunt d'escoles, si exceptuem les de les Planes, Agullana i Vilallonga de Ter, que tenen un cert deix modernista, totes responen als canons estètics classissitzants del noucentisme i tendeixen a un cert monumentalisme, així com a una certa reinterpretació del barroc més o menys «popular» (molt evident en les escoles Malagrida d'Olot, els esgrafiats de Francesc Folguera a les escoles de Blanes, o en les diverses escoles de Jeroni Martorell). De tot el conjunt d'escoles noucentistes gironines destaquen per la seva coherència i importància les de Jeroni Martorell. Aquest arquitecte barceloní, coherent amb el seu càrrec de director del Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat i els seus plantejaments innovadors sobre la matèria, projectà, respectivament, les noves escoles de Torroella i Belcaire dins un convent agustinà del segle XVII i un castell medieval, de manera que responia a la demanda de noves escoles al mateix temps que salvava de la ruïna dos notables monuments històrics. I les escoles de Jeroni Martorell de Vilobí, Sant Joan de les Abadesses i Ribes de Freser, en el seu conjunt, més enllà de les seves similituds d'estil, són un exemple de com l'arquitecte va saber respondre a les especificitats de cadascun dels solars i a les possibilitats econòmiques de cada població. En qualsevol cas hi ha en els projectes noucentistes escolars un comú denominador, a saber: la seva morfologia simètricament projectada en diversos cossos. En efecte, al mig s'hi instal·lava la casa de la vila o dependències escolars comunes (biblioteca, despatxos, sala d'actes...) i, a banda i banda, i en coherència a la separació de sexes del sistema educatiu vigent aleshores, els pavellons destinats als nens i a les nenes. A voltes, com fou el cas de Vilobí, encara s'hi afegien en els dos extrems cases per als mestres. A les façanes posteriors sovintejaven galeries que donaven als patis i jardins destinades a albergar els jocs de la mainada en dies de pluja. De l'ambició d'alguns projectes en dóna prova el fet que alguns no s'acabessin mai del tot;

aquest fou el cas de les escoles projectades per Rafael Masó a Sant Gregori o les de Jeroni Martorell a Vilobí, on la casa de la vila que es va projectar al bell mig del conjunt no s'aixecà mai. Val la pena esmentar com els arquitectes noucentistes donaren molta importància als *bells oficis*, dels quals manllevaren no pas pocs elements decoratius i ornamentals (ja fos emprant la ceràmica, els esgrafiats o relleus escultòrics...), que, aplicats a les construccions escolars, veien com un signe més de la importància que hom volia donar a l'educació. Tal com va dir el pedagog Manuel Ainaud a la pàgina artística de *La Veu*, calia no només cubicar les aules per tal que estiguessin d'acord amb la llei, sinó, ornar-les «de totes les bel·leses» en la mesura que havien d'acollir els infants de les classes populars per alliberar-los de les seves cases humides i sense sol ni aire, per tal que «l'Escola Bella contribueixi a asserenar l'ànima de les nostres multituds, fent-los-hi entreveure com un cel, en aquesta terra».(9) Ideari arquitectònic noucentista de base conservadora i aristocratitzant que aviat va ser, recordem-ho, severament qüestionat per les avantguardes arquitectòniques dels anys trenta a través de la revista *AC*, que malda ven per una arquitectura escolar més estandarditzada, funcional i barata. Es pot llegir a les seves planes: «hay que rechazar ciertos prejuicios [...] como son: a) monumentalidad, b) fachadas presuntuosas, c) ordenación del plano a base de ejes que solo existen sobre tableros de dibujo (problema artificioso, resabio de las escuelas de arquitectura)».(10) Amb tot, fem-ho notar, no tota l'arquitectura escolar de la Segona República va ser funcionalista.

A TALL DE CLOENDA

La importància històrica i arquitectònica de l'arquitectura escolar noucentista és prou evident en la mesura que respon al primer programa sostingut i coherent de construcció d'escoles que es va produir a la Catalunya contemporània. I també en la mesura

Projecte originari de les escoles de Blanes (1925) i contrast amb la seva situació actual.

que, de manera especial a les poblacions rurals, on la pràctica totalitat de noves construccions requeien en mans de mestres de cases, significà la construcció per primera vegada d'un edifici públic de caràcter civil d'una certa entitat i decòrum projectat per arquitectes titulats. La construcció de noves escoles a moltes viles i ciutats anà acompanyada, així mateix, de projectes de millora urbanística dels seus entorns immediats. La Catalunya-ciutat somiada pels noucentistes començava a fer-se present, així doncs, en el món rural a través de l'arquitectura escolar signada per reconeguts arquitectes, més enllà de Barcelona, les capitals provincials o de partit judicial. Per tot això –que no és poc– les institucions d'avui, de manera especial els ajuntaments i la Generalitat, haurien de vetllar per a la conservació i manteniment d'un edificis que es mereixen ser catalogats i conservats en la seva major part, independentment de l'ús que se'n faci, per un combinat de raons, a parts iguals, de naturalesa històrica, arquitectònica i ciutadana. Les escoles enderrocades de Maçanet de la Selva, Sils i Vilallonga de Ter, així com les intervencions agressives en les escoles projectades per Francesc Folguera a Blanes, constitueixen l'exemple extrem del que no s'ha de fer, de la mateixa manera que la rehabilitació de les escoles Malagrida d'Olot i la de les Planes són un exemple d'intervenció respectuosa i correcta. Caldria que els arquitectes d'avui intervinguessin en aquests edificis amb coneixement de la seva història i sensibilitat, i renunciessin a les obres de lluïment i creació personals per a les quals ja disposen de moltes obres *ex novo*. Vaja, ras i curt, seria bo que intervinguessin, diguem-ne, amb la mateixa cura i respecte (entenent la lògica dels projectes originaris) que els agradaria que d'aquí a cinquanta o cent anys s'actués en els edificis projectats avui per ells.

Joaquim M. Puigvert Solà

és doctor en història i professor de la UdG.

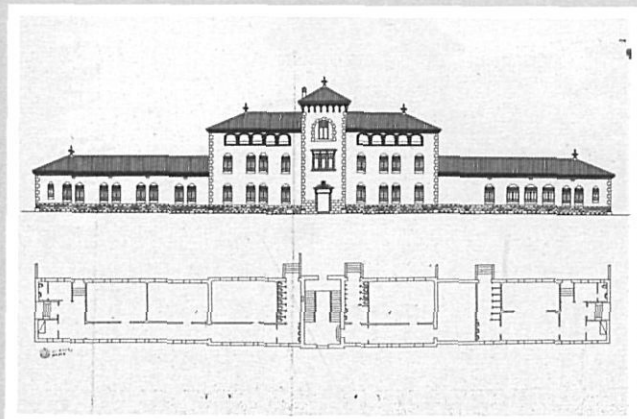

SPAL BARCELONA

NOTES

- (1) Eugeni d'Ors: *Obra catalana completa. 1: Glosari, 1906-1910*, Barcelona: Ed. Selecta, 1950, p. 186-189. Si no s'indica el contrari les dades sobre escoles procedeixen de Joaquim M. Puigvert: «Arquitectura escolar noucentista en el món rural», *Mestall. Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines*, núm. 16 (novembre 2004), p. 3-6.
- (2) Vegeu Ignasi de SOLÀ MORALES: «Sobre noucentisme y arquitectura (1909-1917)», dins ID. *Eclecticismo y vanguardia y otros escritos*, Barcelona: Gustavo Gili, 2004, p. 87-139.
- (3) Instruccions reproduïdes a DISTRITO UNIVERSITARIO DE BARCELONA. JUNTA DE ARQUITECTURA ESCOLAR: *Reglas a que debe someterse la construcción de edificios escolares sin subvención del estado, según la R. O. de 30 de enero de 1917*, Barcelona: Joaquín Horta, impresor, 1917, p. 17-30.
- (4) Vegeu MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: *L'Obra realitzada. Anys 1914-1923*, Barcelona: Arts Gràfiques, SA, 1923, p. 245-250. Les dades sobre les escoles de Palau-saverdera procedeixen de l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya-Demarcació de Barcelona (AHCOC), Fons de Francesc de Palau Nebot (C 192/137).
- (5) DISTRITO UNIVERSITARIO DE BARCELONA: *Reglas... 1917, op. cit.*, p. 5-6 i s.
- (6) Joan BUSQUETS, *L'escola Torres Jonama i el seu temps. 75 anys d'escola pública*, Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell/Diputació de Girona, 2000, p. 18.
- (7) Arxiu Municipal de Blanes, fons Escoles.
- (8) Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, Fons d'Ensenyament Primari, 20-9-5-3.
- (9) Reproduït a Ajuntament de Barcelona: *Les construccions escolars de Barcelona. Recull d'estudis, projectes i demés antecedents que existeixen en l'Ajuntament per a la solució d'aquest problema*, Barcelona: Tallers d'Arts Gràfiques Henrich i C^a, 1918, p. 160.
- (10) AC, núm. 9 (1933), p. 15.

Projecte de Grup Escolar de Sant Joan de les Abadesses (1925)

AHCOC, DEM. BARCELONA

A dalt, perspectiva del projecte de Grup Escolar de Ribes de Freser (1925) i, aquí sota, situació actual després de l'ampliació realitzada per Josep Danés el 1936.

J. M. PUIGVERT